

Академик Момир ЂУРОВИЋ

ЗНАЧЕЊЕ НАУКЕ И ЦРНА ГОРА У ТРАНЗИЦИЈИ

ЗНАЧЕЊЕ НАУКЕ

Позната је крилатица да је сврха науке, као јединственог свјетског процеса, да се кроз рад који научници појединачно или заједнички организују дође до опште прихватљивих објашњења за универзум. Није необичајено тумачење да је наука „класифицирано” знање, но она је свакако далеко више него акумулација факата и знања.

Многи научници, као и остали, који би хтјели да нађу јединствену дефиницију за науку, морали би се упустити у велике расправе. Нико, до сада, није успио да нађе дефиницију којом би у неколико редака описао предмет. Можда је J. В. Conant био најближи пишући: „Наука је једна интерконектирана серија концепата и концептуалних шема која се развила као посљедица експериментисања и посматрања и која је плодна подлога за даљње експериментисање и посматрање”. За неупућеног читаоца ова дефиниција може значити скуп статичких факата и цифара. Њој се мора због тога придружити и оно што је прати: стална активност научника, њихово континуално размјењивање информација, продирући критицизам нових идеја, радних хипотеза и теорија.

Сложеност изналажења погодне дефиниције за науку, нарочито у смислу кратке поруке, уродила је и таквим исказима као што је: „наука је оно што научници раде”. Повратност у овој дефиницији је толика да може изазвати фрустрације код оног који жели да је разумије. Ово нарочито важи када су у питању политичари и административни радници који би требало да схвате све предности које наука може донијети окружењу. Са друге стране, можда је ово и најбоља дефиниција, уколико се одреди шта то научници раде. Научници, у сваком случају, раде заједно да би развили општеприхватљива објашњења за универзум. У том процесу они се користе мјерењима, опсервацијама, маштом, дедукцијом, тестовима, комуницирањем и узајамним критиковањем, нападајући, при томе, стално непознато или оно што слабо разумијемо.

Једно од основних правила у науци је да закључци морају бити базирани на ономе што се стварно дешава у физичком свијету. У тумачењу резултата истраживања потребна је машта како би се дошло до заједничких елемената који могу осветлити предмет испитивања. При томе није једино важно да се ове законитости изразе у квалитативној форми, већ и у квантитативној, тако да се на основу њих могу поновити експерименти и развити даљња истраживања. Нове теорије морају дедукцијом предвидети и нове феномене и нове законитости које још нису обсервиране, те бити основ за нове експерименте и обсервације. Оне се пореде насупротив познатим идејама, фактима и новим знањима и достигнућима. Треба напоменути да се ово не своди на процес бројног прегласавања. Често, и без обзира на то што је већина спремна да прихвати нову теорију, и појединачни аргументи могу учинити да она отпадне у цјелини. Овај процес има развијена правила и традицију базирану на основу тешког и дуготрајног искуства.

Процењује се да се данас свеукупно знање дуплира сваких 12 до 16 година, да би се до 2010. године, како се очекује, тај период свео на неколико недјеља. Знања за које су, само прије десетак година, били потребни „титански” интелектуални напори постала су данас уобичајена и очигледна. Због тога јесте добро што се научна истраживања не заустављају само на једној идеји о изучаваном проблему. Dollery је писао: „На несрећу, изгледа да је карактеристично за старије и веома препознате истраживаче да када они гледају уназад на сопствена достигнућа, осјећају да је све урађено и да није остало пуно да се заврши. Такав песимистички поглед није се никад показао исправним у прошлости, и ја сам сигуран да није исправан у садашњости.”

НАУКА И ТЕХНОЛОГИЈА

Сваки покушај да се направи разлика између фундаменталних и примјењених истраживања је без сврхе за истраживаче, али не и за друштво, нарочито онда када се зна да све врсте истраживања почивају на истим научним методама и да зависе од избора између истих правила и процедура. Тако, разлика између примјењених и фундаменталних истраживања постаје ствар, најчешће, административних конвенција, остајући, при томе, првенствено у домену временске скале у којој резултати истраживања воде ка техничком прогресу, радије него ка значајној разлици у карактеру самих истраживања. У таквим околностима конвенционално раздвајање на фундаментална и примјењена истраживања, често, штети и научном и технолошком развоју, па према томе и развоју земље у цјелини.

Оно што је, данас, адекватнија подјела је на „мега” и „микро” науку, која се првенствено огледа у величини финансијских средстава и броју учесника у поједином пројекту.

Традиционална технологија је напредовала на емпиричком методу: *ѝокушај и зријеши*. Методе које почивају на експериментисању и посматрању и методе индуктивног филозофско-научног приступа су у суштини исте. Како би се најједноставније описао однос између науке и технологије? Метафора која пада на памет је везана за концепт биолошке природе раста, промјена и прилагођавања. Мада је технологија „дјелатност која упошљава алатке, машине и остале корисне активности у циљу практичних решења”, она и наука се могу разумјети као егзистирајућа симбиоза, другим ријечима, као двије цјелине које живе за заједничко добро. То је, међутим, веома пасиван концепт, јер је ефекат рада обоје много већи него сума њихових појединачних ефеката.

Степен развоја појединих земаља значајно утиче на њихову могућност да брзо асимилирају многа научна и технолошка достигнућа, што пријети да, или је већ, повећа јаз између развијених и неразвијених. Ово се не односи само на последице истраживања у меганауци, већ, често, и у примјени веома баналних технолошких достигнућа. То и јесте једно од најопаснијих предмета у процесу развоја земаља у транзицији. У условима када „освајање демократије” постаје императив, у тим земљама нема довољно интересовања за развој и имплементацију научних и технолошких достигнућа.

АКАДЕМСКЕ СЛОБОДЕ

У литератури постоје многи релевантни текстови који широко регулишу концепт „интелектуалних” или „научних” слобода. Добра дефиниција је, на примјер, дата у Edsall-овом извјештају под термином „научне слободе и одговорност”. У контексту овог извјештаја предност је дата „академским” слободама, као изразу који је много ближи ненаучној популацији. Може се рећи да је академска слобода екстремни облик научне слободе, наиме да је то оно докле се може ићи да би се обезбиједиле слободе активности за научнике у њиховом професионалном раду. Генерална конференција UNESCO-а је још 1974. године препознала „отворену комуникацију резултатима, хипотезама и мишљењима” – као сугестију за израз „академске слободе” констатујући да је она у центру сваког научног прогреса, те да обезбјеђује гаранцију за тачност и објективност научних резултата.

Наиме, изгледа да нема велике разлике између „академске слободе” и осталих слобода прокламованих од стране UN. Зашто је онда „академска слобода” важна за научна истраживања? То је она слобода са којом се обезбјеђује истраживач од било каквих притисака због тога што се супроставља, на разуман начин, прихваћеним мудростима његових колега, претпостављених институција или друштву. Она може бити гарантована, како то UNESCO-ви документи препознају у:

а/ интерној аутономији или статутарним тијелима и институцијама које упошљавају научнике;

б/ разним гарантовањем запослења истраживача;

в/ плурализмом финансијских извора за истраживања, посебно оних која носе епитет „високог ризика”, и

г/ постојањем професионалних тијела која ће штитити и представљати истраживаче колективно и индивидуално.

У последње вријеме много је, код нас, заговорника и неких „других” академских слобода. Тумачење „Magne Carta”-е нарочито у условима када то ради „слободна-независна” интелигенција своди се, често, више на неке опште политичке слободе, а не научне. То је велика опасност која се нарочито манифестује код многих наших „научника” који, иначе, крајчком ока прате оно што се ради у њиховој професији, а свим својим бићем оно што се дешава у свакодневном политичком окружењу.

Имајући претходно и друго у виду, тешко би се у нашој средини (Црној Гори) могло озбиљно говорити о академским слободама.

НАУЧНА ИСТРАЖИВАЊА И ПЛАНИРАЊЕ НАЦИОНАЛНЕ ПОЛИТИКЕ

Искуства из земаља у транзицији указују да постоји потреба да се научници активније укључе у подјелу владине политике, а не само да учествују у савјетодавним механизмима у вођењу власти. Проблем је далеко шири од подршке истраживањима или улоге научних истраживања у националној политици, или њеног статуса у окружењу. Треба примијетити да у многим земљама, а нарочито оним мање развијеним, научници не привлаче пажњу коју заслужују. Пречесто се наука и научна заједница користе као алатка или средство, радије него као партнер у одређивању избора циљева и у евалуацији радњи потребних у остваривању тих циљева.

Историјски, националне организације наука које су имале највише утицаја у научном домену и у политичком свијету, правећи при томе мост између њих, биле су присутне у процесу одлучивања онда када су владе жељеле да укажу на помоћ научника у решавању појединачних или општих проблема. На примјер, у В. Британији је Royal Society добило за патрона Charlsа II са гаранцијом да ће наука рјешавати проблеме у друштву, а нарочито проблеме у навигацији на океанима. У САД је Националну академију наука установио Конгрес 1863. године, са специфичним циљем да савјетује по научним и технолошким питањима. Послије 1917. године академија наука, прије тога само научно друштво и институција за давање признања, постала је државни орган СССР-а који је учествовао у администрирању земље и била централна институција за организовање и реализацију научних истраживања. Мада су учена друштва и академије биле заузете и са практичним примјенама науке, показало се да су оне утицале само до одређене границе на националну политику.

Послије Првог свјетског рата уочено је да се науком може значајно допринијети у остваривању моћи. Тада су многе земље успоставиле организационе структуре чији циљ је био да мобилишу научна истраживања са сврхом да достигну и престигну друге.

Други свјетски рат донио је још веће промјене. По први пут су наука и научници били мобилисани на формалној основи са циљем да допринесу исходу рата и да дјелују као извор нових технологија. Иронично је, и звучи тужно да су наука и научна истраживања дошла под надлежност влада највише због притисака који су проистекли из ратног контекста. И данас се, без пуно аргументације, може утврдити да су многи „мега” и други пројекти подређени прије свега остваривању војне и економске доминације.

Научна истраживања су удруживана са испитивањем обичаја, изазовима догми, тестирањем хипотеза и са објективним чињеницама конфликтних факата и погледа. Због тога научници треба да су добро опремљени како би били способни да испитују и савјетују владе по питањима националне политике и интернационалних односа. Али, како је и Медведев упозорио: „Многе земље, са различитим друштвеним системима су, на различите начине, манипулисале научним прогресом тако да много тога треба предузети како би се заштитила наука од могуће злоупотребе.” Истина, наука може бити извор добра и зла у људском животу, те према томе сви научници дијеле одговорност за нашу будућност.

У којој мјери у Црној Гори научна истраживања могу утицати на стварање националне политике? Како је актуелној политици, изгледа, доминантан проблем: питање „доказивања идентитета”, а не креирање нових вриједности и будућности то су, данас, у свијету најактуелније области научног истраживања код нас у неком другом плану.

ОДНОС ПРЕМА ЈАВНОСТИ

Актуелна научна истраживања, нарочито у домену пољопривреде, здравства и енергије, имају за посљедицу у односу на она која су доминирала раније и била базирана на физици, веома осјетљиве политичке импликације. Истраживања и знања која проистичу из развоја биологије омогућавају нам да уклањамо разлике између вјештачког и природног, мијењајући при томе многе облике „изворног” живота. Тај нови резултат научних истраживања уноси, колико охрабрујуће толико и застрашујуће перспективе пред човјечанством.

Информационе технологије које подразумевају прикупљање, обраду, складиштење и пренос информација, утицале су на наше животе и друштво у цјелини више него било која друга активност. Док „традиционалне” информационе технологије у значајној мјери омогућавају владама да контролишу свој народ, државна контрола над дисиминацијом

информација, при новим информационим технологијама је, такође, нестала. Такође, успостављене комуникације све више омогућавају најразвијенијим државама да контролишу међународни ток информација. У том смислу географске границе постају мање значајне. У сваком случају, смањила се могућност владама земаља у транзицији да идеолошки контролишу своје становништво, док се та могућност даје онима, најразвијенијим, који стварају информације и контролишу њихов глобални проток.

Лака доступност информацијама, као и присуство науке и технологије у свакодневном животу утицале су нарочито на јавно мњење у схватању значаја научног и технолошког развоја за сваку земљу, па и човјечанство у цјелини. Почетни облици таквог јавног мњења манифестују се и код нас. Оно постаје најочигледније у домену еколошких аспеката било каквих научних и технолошких истраживања и развоја. У развијеним земљама тај притисак је достигао ниво који у многим аспектима научноистраживачког рада научника и онога што политика и јавност одобравају долази у конфликт. Нарочито је то, данас, изражено у домену генетског инжењерства, дистрибуцији лекова или трансферу нуклеарне и космичке технологије, неконтролисаној миграцији живих организама...

Преузимање примата биологије над физиком резултираће убрзо у облицима живота с којима ће се морати супроставити не само традиционално конзервативне средине, већ и оне које свој национални, духовни, и други идентитет тек сада почињу да схватају.

ШТА СЕ ДЕШАВА У ЦРНОЈ ГОРИ

Једино што је извјесно јесте да развој и резултати рада у овој области нијесу пратиле потребе и могућности наше средине. То је најлакше показати анализом свега што је институционалисано у Црној Гори, као и самих резултата. Сада се чини да је најлакше било, и јесте, законски регистровати, а не суштински правити институције, а при томе немати слуша за стварне, тренутне и будуће потребе и могућности друштва, базиравши све на жељама и личним амбицијама, нарочито оних који су били и јесу неспособни да предвиђају, најчешће је било бјежање од стварних проблема науке, технологије, па према томе и захтјева друштва.

Не треба пуно доказивати да ефекат институционалисања научноистраживачког рада није, на овако малој територији, у посљедњих тридесетак година допринио значајнијем расту друштвеног производа. Са овом констатацијом се може и несложити, нарочито данас, када су неки други проблеми и ограничења много значајнији у нашим животима од добробити које нам наука може донијети.

У дугом периоду многи су не само жељели већ и хтјели да буду у „научном друштву” што је омогућавало друштвене бенефиције и одговарајући друштвени статус.

У Црној Гори је за релативно кратко вријеме велики број људи стекао научна звања захваљујући, прије свега значајним материјалним и осталим олакшицама. Била је, до скоро, велика привилегија уживати све бенефиције радног односа, а при томе имати једини задатак: освојити неку од научних титула. У условима гдје би лична способност била доминантна у одређивању статуса појединца то би била, првенствено, њихова битка, а не брига институција. Умногome се показало да се од људи који су били тако „одабирани” није вратило друштву много више од онога што је уложено у њих. Чак много тога указује да је овако „затворен круг” произвео негативне последице.

У систему који смо имали доскора улогу планирања у индустрији била је преузела држава, што је и уродило централизованим-државним планирањем и у подјели научног рада. Сада, у ситуацији када индустрија није довољно „ангажована”, нити друштво адекватно „децентрализовано” и отворено, под научноистраживачким радом могуће је подразумевати много тога, а најчешће тежњу појединаца да се прикључе том „елитном” друштву.

Посебно се треба осврнути на пропусте који су направљени у досадашњем образовању научних кадрова. У том процесу мало се водило рачуна да се што више људи шаље ван земље, не само слањем на специјализације, већ и на комплетне докторске студије. Заборављало се да је и најбоља школа слаба ако у процесу опстајања сама себе репродукује. То важи за старе и добре универзитете, а још је тачније за нове и младе. Не треба заборавити да ће без тако школованих људи наш прогрес у научноистраживачком раду, па и развоју осталих друштвених односа, бити веома успорен и умногome изолован од свјетске заједнице. Неки поклици који долазе од појединих политичких партија, а који се могу тумачити као самозадовољство изолованашћу, постају погубни за развој уопште, не само научне мисли у Црној Гори.

Посебно питање је однос који треба успоставити између научних достигнућа развијених земаља и оних која су Црној Гори потребна. То није само наш проблем већ свих земаља у транзицији, а нарочито оних које су по популацији и површини мале.

ОДЛИВ МОЗГОВА

Све је више присутна пракса у свијету да научници мијењају средине, тражећи при томе боље услове за остваривање својих идеја. Много је универзитета у свијету који су по саставу особља праве интернационалне институције. Код нас је све више присутна оријентација многих са научним титулама да, у ситуацији када се други послови вреднују више него њихова професија, траже споредно занимање, на дуже или краће вријеме, радећи као „професионални” политички радници. Није баш пу-

но похвално за научну професију да се у њеним редовима налазе многи актуелни и бивши министри, предсједници политичких партија, амбасадори, предсједници државе, и остали политички функционери. Потребно је разумјети да данас у новој расподјели моћи научници морају бити активнији у друштву, али то се не смије свести на вишеструко мијењање професије у зависности од указаних прилика, при чему појединци шетају од научника до политичара и обратно по више пута у својој каријери. Може се примијетити да су оваква опредјељења научних радника мотивисана не само повољнијим друштвеним и материјалним стимулансом, већ и веома ограниченим могућностима која се пружају научноистраживачкој професији у нашој средини.

Одлазак научника из Црне Горе на дуготрајнији боравак у друге средине што је једна од уочених појава у земљама у транзицији, није још попримио озбиљне размјере. Можда то указује на то да ми и немамо, у нашој средини, значајан број младих квалитетних научника. Сигурно је да их имамо та миграција би попримила значајније размјере, као што је то, уосталом, случај и у другим универзитетским срединама. Разлози за одлазак и тог малог броја људи су свима очигледни.

Онај, мали број који је отишао не треба напустити. Са њима треба успоставити тијесан контакт. Они нам могу помоћи повременим долазцима преносећи током таквих, краткотрајних, посјета на организован начин искуства научних средина у којим тренутно живе.

Но, суштински проблем Црне Горе када је у питању „одлив мозгова” је у помјерању из научне професије у неку другу, најчешће политичку, која, код нас, омогућава, у сваком случају, лагоднији и, можда, неодговорнији однос, према животу.

ОРГАНИЗОВАНОСТ НАУЧНОГ РАДА

Институционално поред Црногорске академије наука и умјетности као врхунске научне и умјетничке институције и Универзитета Црне Горе као централне научно-истраживачке институције било је формирано, са мање или више успјеха, још неколико научних установа. Бјежећи од буржоаске дефиниције академије наука, као институције која би требало да академцима обезбиједи посебан статус, ЦАНУ није баш најзгодније законски дефинисана са аспекта одговорности за научни и остали прогрес Црне Горе. Та мањкавост која је законом учињена умногоме је остављала Академију ван решавања значајних научних и развојних проблема у Црној Гори. Са друге стране, својом активношћу она је побјегла углавном у хуманистичке науке и умјетност. То пријети да дјелатност која је данас необично важна и служи, у овом тренутку, за стварање актуелних вриједности сваког народа, природне и техничке науке потисне још више у страну, у средини која традиционално није имала и нема слуха, искуства и склоности за њих.

Универзитет, као централна научна институција, јасно и образовна, још увијек болује од дјечијих болести, иако поједине јединице у његовом оквиру постоје већ близу четрдесет година или мјерено неким технолошким ерама већ више њих. На њему је, данас, немогуће идентификовати организовани научноистраживачки рад, нарочито не као фактор развоја црногорског друштва. Ту се још увијек робује и исцрпљује нејасним организационим шемама, као и жељом да се мултиплицира број организационих јединица. При томе се заборавља да данас високошколска институција мора бити прво научноистраживачка, па тек онда образовна. О томе не треба посебно полемисати. У неким временима која смо скоро преживјели, Универзитет је најчешће био запажен, нажалост, по квазиполитичкој, а не научној активности.

У условима када индустријска производња такорећи не постоји, научно-истраживачке институције ван Универзитета тешко да могу да опстану и да имају било какав озбиљан смисао. Примјећује се, у последње вријеме, да многе невладине организације, користећи расположивост одговарајућих фондова, покушавају да надомјесте неке компоненте истраживачког рада. То је нарочито видљиво у сфери хуманитарних наука. Ова пракса је, свакако, добра, али то је само сурогат истраживачког рада. Такве институције имају нејасну форму и у сваком случају првенствено су посљедица политичког расположења власти, а не научног изазова и потребе.

Неспремност људи да разговарају и уважавају традицију и туђа искуства, као и опсесивност појединаца титулама уродили су, чак, и стварањем сурогатних паралелних институција са звучним именима и у областима у којима и далеко богатији и већи немају такве амбиције. Често ти људи који стварају такве институције и не знају исправно значење титуле, као и институције које би жељели да граде.

Такође, жеља појединих министарстава у Влади Републике Црне Горе да спроводе сопствену „научну” политику очигледно је израз њихове аутократске власти. Погрешно је закључити да је многим непромишљеностима дошао крај.

У свему се може закључити да сем ЦАНУ и Универзитета Црне Горе све остале институције које би требало да својим научноистраживачким радом доприносе друштвеном развоју Црне Горе скоро не раде. Оне су оријентисане ка политичком тржишту, а не научном.

Посебан проблем последњих година је научна комуникација. Он је изражен вишеструко и то у свим облицима. Ми већ неколико година не добијамо организовано научну и стручну информацију из свијета. То је почело прије санкција UN. Не комуницирамо са свјетском научном заједницом због посљедица санкција UN, а још више због непостојећих материјалних средстава. Ова пракса нас је вратила деценије уназад. Таман када се почео успостављати какав-такав начин комуницирања са свјет-

ском заједницом, неразумне одлуке наших органа у администрацији, а потом санкције UN и, најзад, „званично” тешка беспарица довеле су у питање било какав научноистраживачки рад у Црној Гори. Једини смо, вјероватно, који су дозволили да у данашње вријеме останемо већ више година без икаквих ваљаних научних и стручних информација, а да при томе званична политика стално пропагира значај научноистраживачког рада на развој производних снага. Ограничени и неадекватан Интернет сервис ни у ком случају не може надомјестити празнине које за собом оставља недостатак примарне научне информације, међународних пројеката и других међуинституционалних веза.

ОПРЕМА

Проблеми који се намећу у организовању научноистраживачког рада је и питање опреме. Болна је истина да само у развијеним друштвима може постојати организована наука. У многим научно-истраживачким пројектима цијена опреме, њеног рада и одржавања вишеструко превазилази трошкове плата научних радника. Не тако ријетко опрема за рад само једног научника кошта милионе долара. За неке пројекте у меганауци, као што су, на примјер, суперпроводни колајдери или пројекти истраживања људског гена, укупна цијена опреме креће се у распону од четири до осам милиона долара по научнику. Мала је утјеха сиромашним земљама што су пројекти у меганауци достигли тај ниво зависности који превазилази капацитет било које нације да их самостално финансира. Ово има утицај на јачање квалитета научно-истраживачке инфраструктуре у развијеним земаљама, а једновремено значајно отежава компетентан истраживачки рад у неразвијеним земљама.

Времена су, код нас, прошла у „нераду” у коме је и та некада веома вриједна опрема у институцијама тадашњег „удруженог рада” у потпуности застарјела. Универзитет није никада имао шансу, чак ни у наставном процесу, да се значајније опреми. У тој институцији ниво опремљености је такав да је и квалитет наставе, а не истраживања, угрожен. За истраживања је потребна скупа опрема и врхунски стручњаци. Због тога се и у много развијенијим срединама обједињују материјална и интелектуална богатства. Код нас се, изгледа, све дуплира. Технолошки све сложенија истраживања захтијевала би да се иста опрема и уређаји користе за подршку многим истраживачким пројектима. Због тога у свијету ничу различити научни паркови. Код нас никада није било довољно разумијевања за покретање нечега таквог. И веома атрактивни пројекти као што је, на примјер, „ЕНЕКО” због невјероватних политикантских смицалица не могу да нађу мјесто под сунцем. Можда би у активнијој сарадњи између ЦАНУ и Универзитета било потребно успоставити такве институције.

Ако би се тако нешто урадило не треба испустити из вида да је потребно другојачије реаговати када је у питању Универзитет. То је у нашој средини, и увијек ће бити, највећи центар научно-истраживачког рада. Да би он био такав мора се другојачије размишљати и деловати по питању опремања његових лабораторија. То се, свакако, не може постићи на начин како је то рађено последњих година, издвајајући више него симболична средства која су била, чак, недовољна и за одржавање постојеће, изузетно скромне опреме.

ФИНАНСИРАЊЕ

Основно питање које се намеће сада је: шта се то, на који начин и са којим циљем, финансира у научноистраживачкој дјелатности у Црној Гори?

Финансирање научноистраживачког рада у свијету се врши по више модела. У свакоме од њих значајан чинилац је држава која, да ли кроз политику пореских стимуланса, војним или сопственим средствима игра најзначајнију улогу. Код нас су сви ови механизми на које смо били навикли и који су се показали као „контрапродуктивни” замрли. Нови још увијек нијесу на помолу.

Скромна средства која су определијелена ЦАНУ не омогућавају ангажовање на било каквом пројекту за који је потребно ишта више од кољена, папира и оловке. Чак и у тим условима ауторима је препуштено да тај посао раде самарићански, задовољавајући се само са минималним материјалним трошковима. На Универзитету је идентична ситуација.

Може се констатовати да већ неколико година нема буџетског финансирања научних пројеката. Финансијска, и безвредна, помињања средства која се издвајају у ове сврхе износе неколико промила државног буџета. Министарство за образовање и науку чији ресор за науку води политику финансирања научноистраживачког рада, још увијек није изградило норме и правила којима се могу подврћи научна истраживања. Непознавање правила, као и опредјељења Министарства за вођење „полу-јавног финансирања научне дјелатности” учинило је да је већ дуже замро сваки вид организованог финансирања научноистраживачких пројеката. Скромни покушаји резултирали су у таквим материјалним средствима, које је безвредно и помињати. Добро би било омогућити научној заједници у Црној Гори да јавно завири у све те финансијске помоћи које Министарство и Влада опредјељују како би се могла добити права слика о евентуалној политици финансирања.

Та мала буџетска средства могла би имати другојачији ефекат ако би се дистрибуирала ка оним који су способни да их оплоде. Наиме ту дилему да ли треба средства давати онима који знају да их користе или онима који би „жељели то да знају” треба већ једном прекинути. Баланс треба направити, али не никако науштрб оних који су се већ показали.

На жалост, финансирање научноистраживачког рада у Црној Гори је у овим временима ограничено само на та непостојећа буџетска средства. Фондови из иностранства, у којима смо и у бољим временима мало партиципирали, потпуно су пресахли. Приватни капитал који би се евентуално уложио у научна истраживања се, у данашњим условима, не може оплодити, чак ни кроз пореске олакшице. Додуше, примјећује се да у инвазији невладиних организација нека средства флукутирају и за ове сврхе. Она су, углавном, намијењена за „квази научне” проблеме, који су у изразитој функцији дневне политике.

Извори и расподјела средстава код нас нијесу сличне онима који постоје у развијеним земљама. Разлог није у томе што смо некада имали другачији друштвени систем, нити у томе што смо данас у „транзицији”. Он лежи првенствено у неразвијености индустрије. Уосталом све док се не створи затворена петља у којој ће привреда финансирати научноистраживачки рад као и користити његове резултате, видног помака не може бити. У спупротном ћемо и даље имати конфузију око врсте истраживања, сврсисходности фундаменталних, примјењених и развојних истраживања, као и многих ограничења у том погледу. Наиме, основно питање је како оживјети привреду што по мало личи, у данашњим условима, на „рјешење без рјешења”.

Држава се мора определијелити шта ће, и од овако оскудних средстава, финансирати. Ако је наука оно што раде научници, онда треба њих финансирати. При томе они би требало да испуне многе премисе како би имали ту привилегију да их држава финансира. То, ни у ком случају, код нас не може бити само научна титула. Не предавно показано нам је од стране Савезног министарства за науку да елементарни критеријум за руковођење научним пројектима у Црној Гори не може испунити већина научних радника. Тај аспект баца озбиљну сумњу на вјеродостојност и „покривеност резултатима” многих научних титула код нас.

Стиче се утисак да је и оно мало „производа” у научноистраживачком раду, уколико се апстрахују критеријуми локалних вриједности, искључиво посљедица индивидуалних напора и жртвовања, а не систематске политике финансирања.

Можда је једини кључ за излазак из овакве ситуације успостављање неких других критеријума за вредновање резултата научног рада. Ово би значило разјашњење многих дилема од којих су међу најважнијим: Да ли ће овом друштву бити боље ако се научници, првенствено, утркују у дневнополитичкој ангажованости? Да ли се може говорити о неким критеријумима све дотле док имамо неразвијену привреду? Да ли ће са процесом транзиције и приватизације најзначајнија научна решења код нас долазити као посљедица иностране памети? Да ли ће се моћи организовати значајан научно-истраживачки рад у условима када ће центри финансијске моћи бити помјерени ван наше средине? Да ли се центар „на-

учног” интересовања помјера ка „квази” научним тумачењима наших коријена и преиспитивања данашњице, уместо ка оним проблемима који су мотор развоја сваког друштва данас? Да ли се уопште, на крају, као круцијално питање, може, у нашој малој средини подићи ниво научне мисли и научне критике?

Очигледно да је много питања отворено и неријешено. Одговори на њих се у многоме компликују са процесом транзиције, а нарочито приватизације онакве каква се спроводи код нас. Данас се отварају нова питања у домену финансирања научноистраживачког рада у срединама у транзицији, нарочито ако су она неразвијена и неатрактивна по величини као тржиште. Такође, не треба испустити из вида да је коришћење научних достигнућа, па према томе и потребе за њима, проблем за себе и да искључиво зависи од локалних могућности и способности.

Ј. В. Wiesner, научни савјетник у некадашњој влади САД требао је да пред америчким Сенатом говори о истраживањима у металној индустрији. После извршене анализе он се обратио сенаторима, ријечима: „Не знам зашто сте од мене тражили да говорим о истраживањима. Ви не радите много. Уколико се не промијените, бићете ускоро ван посла и тржишта”.

Да ли су наши научници и наша привреда уопште више у послу и на тржишту? Може ли се схватити да уколико и у овим временима не привучемо пажњу организованошћу научноистраживачког рада да ми никада више нећемо бити у „послу”. У свјетском поретку који се ствара мали, можда, имају једину шансу ако се некако угурају у тај воз пун знања. Спорт и сличне активности то не омогућавају.

Academician Momir ĐUROVIĆ

MEANING OF SCIENCE AND MONTENEGRO

Summary

There are many definition of the science. Different definitions such as for example „Science is what scientist do” are discussed. Reflection of the transition in Montenegro to scientific activities and position of scientist in Montenegro is analyzed. The major topics being discussed are: academic freedom, brain drainage, equipment, finances, position of academic institutions and social position of scientist. General objective of the presented paper is that the scientific activities are not properly treated either way in Montenegro.

